

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS DE LA FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

I

TARİH SEMİNERİ DERGİSİ

TRAVAUX DU SÉMINAIRE D'HISTOIRE

1

1937
İSTANBUL
MİLLÎ MECMUA BASIMEVİ

Anonim Tarihi Âli Selçuk

Pariste Milî kütüphanede Schefer koleksiyonunda yazma Farisi eserler meyanında *Supplement* yani ilâve kataloğunda 1553 numarada mukayyet bulunan bu kitap beher sahifesi 17 satırdan ibaret olmak üzere 92 sahifedir. Kitabın müellifine dair eserde hiç bir kayda tesadüf olunamadığı gibi eserin müstensihî ve tarih ve mahallî istinsahı da meçhuldür.

Anadoluda Âli Selçukun saltanatı münkariz olduktan sonra o hanedana mensup şehzadelerden (Alâüddin ibni Süleyman Şah) namına te'lif edildiği mukaddimeden ve eserin de hicrî 740 da te'lif olunduğu nihayetinden anlaşılmaktadır. Kitabın nihayetine bilâhare bir iki satır halinde müşarün-ileyh şehzadenin 765 senesi muharreminde vefat ettiği ilâve kılınmıştır. Eserin o tarihlerde istinsah edildiği de yazısından anlaşılmaktadır. Bu nüsha ya müellifin yazısıdır, yahut ta müellifin müsveddelerinden tebyiz edilmiş bir nüshadır. Fakat kitapta müstensihînin bazı kelimeleri okuyamaması ve benzeterek anlamadan kopya etmesi gösteriyor ki bu nüsha cahil bir müstensih tarafından müellifin müsveddelerine bakılarak yazılmıştır. Bazı cümlelerin baştan veya nihayetten nakıs olması, müstensihînin istinsah esnasında bazı satırları ve kelimeleri sehvetmiş olduğunu da gösteriyor.

Bu nüsha badehu ikinci bir adamın eline geçmiş onun tarafından noktası konmayan kelimeler tenkît edilmiş ve silinmeğe yüz tutan yerler tekrar mürekeple işlenmiştir.

Kitabın kap sahifelerinde mevcut olan Derviş Mehmed, Abdüllâtif ibni Mehmed ibni Mahmud ve daha bir kaç imza bu kitabı vaktile tesahüp etmiş olan kimselerin isimlerini göstermektedir.

Maatteessüf kkitabın müellifini henüz tayin edemediğimiz gibi (şehzade Alâüddin) in de şahsiyetini ve tercümei halini tesbit edemedik.

Eserin telifi bize gösteriyor ki müellif, farisiyi iyi bilmiyen ve lisan kaidelerine vakıf olmıyan, yalnız Türk şivesile Farsça yazan basit bir muharrirdir. Bundan başka Sultan Veled'den hürmetle bahsetmiş olması müellifin Mevlevî tarikatine mensup bir kimse olması ihtimalini veriyor.

Eseri umumî şekilde bakacak olursak, bunun Âli Selçuk tarihine ait, her kesin mütalaasına mahsus olmak üzere yazılmış hatırat kabilinden bir risale olduğu anlaşılır. yalnız kitabın tarzı te'lifi şayanı dikkattir: kitapta evvelâ büyük Selçukilerden bahsolunuyor, ondan sonra da Anadolu Selçukilerine geçiliyor. Irak, Suriye ve Kirman Selçukilerine ait hiç bir bahis bulunmaması nazarı dikkati celp eder. Anadolu Selçukî saltanatının büyük Selçukî imparator luğunun hakimiyeti âliyesini kabul eden bir krallık olması ve Anadolu selâtininin büyük Selçukî saltanatının sukutuna kadar onları metbu tanımış oldukları malûm bulunması dolayısıyla müellif evvelâ büyük sultanların vekayinden mücmelen bahsetmiş ve sultanı âzam Sencer'in vefatına kadar geldikten sonra bahse hitam vermiş ve Irakta idamei hükûmet eden Âli Selçuk Sultanları tarihinden Anadolu tarihile alâkasını görmediği için hiç behsetmiyerek doğrudan doğruya Anadoluya geçmiştir. Yalnız Harezmşahlar hakkında araya istitrad kabilinden küçük bir fasıl koyan müellif, bunu Celâlüddin Menkuberti'nin Anadolu devletile münasebeti dolayısıyla yazmıştır.

Her halde o asırda müellifinin İran lisanındaki vukufunun besatetine rağmen eserinin te'lifinde bu kadar doğru bir yol takip etmesi dikkate alınmağa şayandır.

Acaba müellif bu kitabı te'lif ederken kendinden evvel yazılmış olan eserleri önüne koyarak mevsuk bir eser yazmış mıdır? Bu suale kat'î ve müsbet bir cevap verememekle beraber kitapta vukuatın zuhura geldiği senelerin ve hattâ bazan günlerin hiç bir yerde ihmâl edilmiyerek muntazam ve doğru olarak zikredilmesi, müellifinin daha evvel bir takım vekayinameleri mütalea ederek bu vakıaların defteri hatırat halinde bir takvimini yazmış olduğunu ve bilâhare bu eseri mezkûr notlara bakarak kaleme aldığını anlıyoruz.

vekayinin bir çoğunun esbap ve netayici ve tarzı cereyanı yanlış olduğu halde alelekser vukuatın hâdis olduğu senelerin ve günlerin doğru olması müellifin te'lif esnasında me hazlarını yanında bulundurmıyıp yalnız evvelce

almış olduğu notlar ve vücutte getirdiği takvimlerle iktifa ettiğini gösteriyor.

Yukarıda söylediğimiz veçhile eser belli başlı iki kısma ayrılıyor : Büyük Selçukîler bahsi, Anadolu Selçukîleri bahsi. Mukadimede müellif Anadolu Selçukîleri tarihini yazdığından bahsetmesine göre birinci kısım, ikinci kısma bir medhal mahiyetindedir.

Eser (Sultan Alâüddin ibni Süleyman Şah ibni Rüküddin ibni Gıyasiddin ibni Alâüddin Keykubad) adlı bir Selçukî prensi namına yazılmıştır. Bu kayda göre Rüküddin Kılıç Arslan IV ün Gıyasüddini Keyhusrev III den başka (Süleyman) adlı bir oğlu daha mevcut olduğunu ve bu prensin de onun oğlu olduğunu kabul etmek lâzım geliyor. Halbuki diğer Âli Selçuk tarihlerinde dördüncü Kılıç Arslan'ın Süleyman adlı oğlundan bahis yoktur. [1]

Müellifin büyük Selçukîler faslını yazmak için birçok eserlere ve ezcümle Necmüddin Ebubekirravendi'nin yazmış olduğu (Rahatüssudur ve Riva-yetüssürur) una ve (Sadrüddin Ebulfearis Nisaburî) nin Zübdetüttevarih'ine ve İmadüddin Kâtib İsfahani'nin tarihi Âli Selçukuna müracaat ve her üçünden istifade ettiği anlaşılıyor.

Müellif, Anadolu Selçukîlerinin silsilei ensabını yazarken, Ravendiye imtisâlen Anadolu fatihi Süleyman'ın pederini Gazi Kara Arslan ve onun pederini Kutulmuş ibni İsrail ibni Selçuk ibni Lokman diye zikretmiştir.

[1] Konya müzesi kütüphanesinde 2120 numarada mukayyet eski bir mecmuanın içinde Anadolu Selçukîlerine dair pek eski bir takvim vardır. Bu takvimin en sonu :

Cülusi sultan Alaüddini Kılıç Arslan ibni Keyhusrev Heft Sad ü deh ibaresile bitiyor. Bu takvime göre Anadoludaki Âli Selçuk saltanatı ikinci sultan Gıyasüddini Mes'ud'un 708 de vukuu vefatı ile nihayete ermiyor, belki 710 da beşinci Kılıç Arslan tahta çıkıyor ve Alâüddin lakabını alıyor. Mevzubahs ettiğimiz Âli Selçuk tarihinin bu zat namına yazıldığı ve müellifin (Sultan Alâüddin ibni Keyhusrev ibni Rüküddin) diyecek yerde hata yaparak (Keyhusrev) yerine (Süleyman şah) tahrir ettiği anlaşılıyor. Bir müddet Mogol valilerinin himaye ve nüfuzu altında Anadolunun bir köşesinde ve aglebi ihtimal Konya havalisinde prenslik eden bu son Anadolu sultanı, veya Anadolu saltanatının varisi hakkında cülus ve ölüm tarihinden başka hiç bir malûmat bulamadık. Maamafih takvimin bildirdiği neseb silsesini - bu Âli Selçuk tarihinin üçüncü Gıyasüddin Keyhusrev'in oğullarının öldürülmüş olduğu hakkında vermiş olduğu malûmatı nazarı dikkate alarak - doğru olarak kabul etmemek ve bu prensin lakab ve isim ve silsesini (Alâüddin Kılıç Arslan ibni Süleymanşah ibni Rüküddin Kılıç Arslan ibni Gıyasüddin Keyhusrev) şeklinde de kabul etmek mümkündür.

Halbuki diğler eserler doğrudan doğruya Süleyman ibni Kutulmuş diye bahs ederler. Keza Selçukun pederini Ravendi gibi (Lokman) diye zikretmiştir. Halbuki diğler menbalar (Dokak) olduğunu söylerler. Müellif Lokmanın kur'ana karşı nasıl hürmetkâr olduğuna dair bir de hikâye naklediyor ki bu hikâye Ali osman'ın dedesi (Ertuğrul gazi) ye atfedilen menkıbeyi hatırlatıyor.

Âli Selçukun zuhurundan bahseden müellif ne Ravendî gibi (İsrail ibni Selçuk) un, ne de İmadüddin gibi (Mikâil ibni Selçuk) un Sultan Mahmudu Gaznevî tarafından tevkif edilen Selçakî reisi olduğunu söyleyor, bilâkis (Musa Bigo ibni Selçuk) yani Mûsa Yabgo'nun bütün hanedanın büyüğü olduğunu ve bunun tevkif edildiğini söylüyor.

Sultan Tugrul Beyin ve Alp Arslan ve Melikşahın zamanları hakkında vermiş olduğu malûmat Zübdetüttevarih ile Nusratülfitrenin bir terkiibinden ibarettir. Alp Arslan bahsinde şayanı dikkat olarak müşarünileyhin 456 senesinde Ermenistana, 459 da Gürcistana, 462 de ikinci defa olarak tekrar Gürcistana seferinden bahseder ki bunlar Sadrüddini Nisaburiden alınmıştır.

Sultan Melikşah devri vukuatı meyanında şayanı dikkat olarak 468 de müşarünileyhin Arran kıt'asını kâmilten fetheylediğini, 480 de azim bir orduyu İstanbula gönderip Rumları haraçgüzar ettiğini söyler.

Sultan Melikşahın halefleri Mahmud, Berkyaruk ve Mehmed arasındaki münazaaları hepimizin malûmu olduğu veçhile zikreden müellif Sultan Gıyasüddin Mehmed ibni Melikşahın Süleyman ibni Kutulmuşu 500 tarihlerine doğru Şama gönderdiğinden ve müşarünileyhin orada tutunamayıp bir çok ümera ve asakiri maiyetine alarak Anadoluya yürüyüp mezkûr kıt'ayı fethettiğinden bahsediyor. Bu malûmatın hakayıkı tarihiye ile hiç bir alâkası olmadığı ve Anadolu fatihinin, Sultan Melikşah zamanında Anadoluyu fetih ettiği ve 479 da maktul olduğu malûmdur. Bu yanlış mulûmatı müellif, Anadolu Selsçukîleri bahsinde, fakat yanlış bir surette tashih etmek istemiştir.

*
* *

Kitabın ikinci kısmı ve asıl mevzuu Anadolu Selçukîlerine aittir. Bu bahsin muhtasar olmasına ve bir çok hataları ve yanlışlıkları bulunmasına rağmen İbni Bibi, Kerimüddin Aksarayî, Kadı Ahmed Nekidî gibi kendinden evvel Anadolu tarihini te'lif etmiş olan müelliflerin eserlerinde

bulunmıyan birçok malûmatı ihtiva ettiği görülmektedir. Müellif bu kısımda her Anadolu sultanı içini bir fasıl tahsis etmiştir.

Birinci fasıl Sultan Süleyman ibni Kutulmuşun Anadoluyu fethine dairdir. Sultan Alp Arslanın Kutulmuşu katlettikten sonra oğlu Süleymanı Suriye ve Diyarıbekir taraflarına gönderdiğinden, Şam ümerasının onun aleyhinde ittifak ve onunla muharebe ettiklerinden, Alp Arslanın mezkûr emirleri te'dibinden, bilâhare Sultan Melikşah zamanında Süleyman aleyhinde Şam ümerasının tekrar ittifak ettiğinden, Süleymanın kendi aleyhine ittifak eden ümeranın kesretinden telaş edip Suriyede bulunmayı muvafık görmiyerek Anadoluya gazaya karar verdiğinden, bütün Horasan Türkmenlerinin onun etrafına toplandığından, Süleymanın Anadoluya geçerken Antakyayı muhasara ettiğinden ve fakat alamadığından bahsettikten sonra müşarünileyhın doğruca Anadoluya yürüyüp Konyayı (Martav Güsta) Gevale kalesini (Romanos Makri) adlı Rum ümerasının elinden aldığını ve bütün o havalide bulunan kaleleri fethettikten sonra İzniği ve badehu Antakyayı aldığını söylüyor.

Süleymanın Anadolu fethinden evvel şimali Suriye havalisinde fütuhatla meşgul bulunduğu hakkında Bizans müverrihlerinden naklen garp müverrihlerinde bazı malûmat mevcuttur. Tarihi Güzidede bu yolda bir malûmat vardır. Keza Aksarayî'nin Müsameretülahbarında Süleymanın, pederi Kutulmuşun şehadetinden sonra Birecik havalisinde bulunduğundan ve Antakyayı fethettiğinden bahis vardır. Fakat bütün bu malûmat muhtacı tenkittir.

Tarihi Güzide Süleymanın Şama gönderildiğinden bahseder. Aksarayî ise Süleymanın gelerek Antakyayı fethettiğini zikreder. Fakat Anadolunun fethini oğlu Kılıç Arslana atfeyler ki onu mehzaz ittihaz eden Camiüttevarih müellifi Niğdeli Kadı Ahmed de birinci Kılıç Arslanı Anadolunun fatihi addetmiştir. Tabii herikisi de yanlıştır. Ebûlmahasin ibni Tagrı Berdi de ayni hatayı irtikâp etmiştir.

Her halde Süleymanın Anadoluda fütuhat yapmadan evvel şimali Suriyede, bulunduğu ve Antakyada, Urfa ve Maraşta bulunan Rumlara karşı muharebeler yaptığı ve bilâhare Anadolunun fethine memur olduğu bu eserlerden anlaşılıyor, ve bunu Byzans menabii de teyid ediyor.

Suriyedeki ümeranın Süleyman alyhine isyanlarına gelince: Bunun hak-

kında o zaman yazılmış olan asârın hiç birinde malûmat yoktur. Yalnız (Garsünnime İbni Hilâlissabi) tarihinde Kutulmuş oğullarından birinin 473 de Suriyede bulunan ve Suriye fatihi Emir Atsızın rakibi olan (Emir Şöklî)nin davetile ve bir biraderile birlikte Suriyeye gidip ilânı hükûmet ettiği ve fakat Atsız tarafırdan mağlûp edildiği ve bu arada Anadolu da fütuhatta bulunan Süleymanın biraderlerini taleb ettiği, fakat Emir Atsızın onları Süleymana değil bilâkis sultanı âzam Melikşaha gönderdiği mezkûrdur.

Süleymanın Antakyayı sureti fethi hakkında bu kitabın verdiği malûmat Kemalüddin ibni Adimden ve Zehebiden bütün bütün başkadır.

Keza bu kitap Süleymanı eceli tabîi ile öldürüyor, Tutuş ile muharebesinden bahsetmiyor. Tarihi vefatını da yanlış olarak 516 senesinde gösteriyor ve Oğlu Kılıç Arslanı veliâht tayin ettiğini söylüyor ki bunun da yanlış olduğunu söylemeğe lüzûm yoktur. Çünkü gerek Kemalüddin ibniladim, gerekse İbni Hilâlissabi Melikşahın Antakyayı aldıktan sonra orada bulunan Süleymanın oğullarını birlikte İrana götürmüş olduğunu naklederler.

Kılıç Arslan devrine ait muhtasar malûmat veren müellif onun Haçlılarla mücadelesinden bahsetmiyor. Yalnız bütün Anadolu ümersını kendisine itaat ettirdiğinden, Malatyayı, Miyafarkini, Mardını ve Diyarıbekiri aldığından bahsediyor ki bu malûmatı ibni Ezrek Miyafarkin tarihinde ve Süryani Mihail kendi vekayinamesinde teyit etmiştir.

Sultan Kılıç Arslanın Musul'a gittiğini ve onu harbculuğundan müştekî olan ümerasının onun ölümünü arzu ettiklerini, bir gün şikâr esnasında Şatta düşüp boğulduğunu, ümerasının onu kurtarmağa muktedir oldukları halde kasdan kurtarmadıklarını zikrediyor.

Kılıç Arslanın Habur kenarında Emir (Çavlu Sakavo) ve Melik Rıdvan ile muharebesi İbnülesirin (Elkâmil) inden malûmumuz olduğu için bu son rivayetin hakikatı tarihiye ile alâkası olmadığını söyleyebiliriz.

Kılıç Arslanın hini vefatında oğullarından Melikşahın yanında olduğunu (İbnülesir), Mes'udun bulunduğunu da (Sıbt İbnilcevzi) söylerler. Halbuki bu kitap (Arap) dan bahseder. Keza Arabın üç dört defa Mesud ile saltanat mücadelesinde bulunduğunu da söyler ki bu vakalar Süryani Mihail ile Barhebraeus'ün eserlerinde tefsilen mezkûrdur.

Sultan Mesu'dun Bizans imparatoru ile muharebesi, Konuyanın Rum-

lar tarafından muhasarası hakkında kitabın verdiği malûmat ile Bizans müverrihi Nikitas ve Kinnamusun rivayetleri arasında ihtilâf mevcuttur. Fakat bu rivayet İslâm müverrihlerinin hiç birinde mevcut olmadığı için kıymeti haizdir.

Sultan mes'udun Kilikya Ermenlerine karşı seferi hakkında yalnız bir satır malûmat vardır. Sultanı müşarünileyhin Urfa kontluğu arazisinden almış olduğu memleketlerin esamisi İzzüddin ibni Şeddadı Halebînin Ah-lâkûlhaziresinde ve Guillaume de Tyr vekyinalesindekilerin aynıdır.

Bu eser Süryani Mihail gibi sultan Mes'udun üç oğlu olduğundan bahsediyor.

Sultan Kılıç Aslan II devrinden bahseden müellif, Müşarünileyhin İbnülesir gibi 551 de değil belki Ebu Yalekkanisi, Süryani Mihail, rahip Gregovar gibi vekayîin zaman ve mekânı ceryanına yakın olan müverrihler misilli 550 de cûlusundan bahsediyor. Sultan Kılıç Arslanın Aksaray şehrini tesis ve imar ettiğini zikreden müellif Aksarayının rivayetini tasdik ediyor. Sultanın 560 da Kayseriyeyi aldığını ve badehu diğer Danişmendiye vilâyeti ümerasını itaat ettirdiğini zikreden müellif 572 de Rum imparatoru Manüel üzerine kazanmış olduğu muzafferiyeti muhtasaran anlıyor. Bizans müverrihlerinden Nikitas tarafından tafsilen zikredilen (Mir-yokefal) zaferi hakkında Arap müverrihlerinden Aynînin verdiği malûmat gayet muhtasar olduğu gibi İbnülesirde de yalnız havadiş halinde ve bir satırlık muhtasar bir heberden ibarettir.

573 de Kılıç Arslanın Malatyayı Danişmend hanedanından aldığını ve badehu Artık, Nisan, Menküçük ve Saltık hanedanları gibi Anadolunun şark tarafında hükümrân olan mülûkûn Sultanı metbu tanıyıp namına hutbe okuttuklarını zikrediyorki bu da Arab menabiile muvafakat arz ediyor.

Badehu 585 senesinde Kılıç Arslânın oğlu Kutbüddin Melikşahı veliahd ilân edip onun tahta iclâsından ve bu vak'adan yedi ay sonra Frenk askerlerinin gelip Konya havalisini gart ettiklerinden, sultanın ordularını toplayıp Frenklere hücum ettiğinden ve onları hezimete uğrattığından ve Frenklerin ric'at ettiğinden bahseyleyler.

Fredrik Barbarosun Konyayı zabt ve Kutbüddin Melikşahı mağlûp ve Sultan Kılıç Arslânı akdi sulha mecbur eylediği malûmumuzdur. Yukarıdaki rivayetin münakaşaya değr yeri yoktur.

Sultan Kılıç Arslan'ın da Ereğli önünde (ibni Avarız) tarafından teslim edildiğini söyleyen müellif, müşarileyhin 586 da Konyada defnedildiğinden bahseyleyler.

Bu rivayette mühtaci tashihdir: Sultan Kılıç Arslan oğullarından Gıyasüddin Keyhusrevle birlikte Kayseriyi muhasaraya gitmiş ve muhasara esnasında ölmüştür, vefatıda 588 dedir.

Sultan Gıyasüddin Keyhusrev I in birinci saltanatına aid havadis olarak sultanı müşarileyhin pederinin kanını almak dâiyesil ibni Avarız ile diğer dört emiri eşkencelerle öldürmüş olduğunu ve diğer emirlerin korkarak nezdü sultaniden kaçıp Tokat hükümdarı olan Rüküddin Süleymanşah nezdine gittiklerini ve onu biraderi aleyhine teşvik eylediklerini uzun uzadıya naklediyor.

Sultan Gıyasüddin'in İstanbul'a firarından bahseden müellif onun İstanbul Tekfürü yani İmparatoru (Kaloyanı) tarafından izaz edildiğini, sultanın validesi Kaloyanın teyzesi olmak dolayısıyla aralarında karabet bulunduğunu söylüyor. Sultan Gıyasüddin'in validesinin bir hristiyan kızı olduğu bizans menabiinde zikredilmiştir, ancak kimin kerimesi olduğuna dair bir kayıt bulunmadığından bu kitabın rivayetini kolay kolay kabul edemeyeceğiz. Bundan başka o esnada İstanbul imparatoru Anglos hane-danından (Aleksios) tur.

Bundan sonra Sultan Gıyasüddin'in tekrar Anadoluya avdetini söylüyor. Aynı zamanda İbni Bibinin muhtasarında olduğu gibi Antalyanın 603 de feth olunduğunu söylemek hatasını tekrar ediyor. Bundan sonra Sultan Gıyasüddin zamanında Bizans imparatorluğu ile cereyan eden iki muharebeden bahsediliyor.

Biri Lâdik ve Honas'ın fethile, diğeri sultanın şahadetile neticelenen bu iki muharebenin esbabı ve cereyanı hakkında ayrıca rivayetler nakle-diyor ki Bizans menabiinde bu vak'alar başka şekilde yazılmıştır.

Sultan İzzüddin Keykyavus I devrinden bahis olan fasılda: evvelâ sultanın Melik Alâüddin ve Melik İbrahim adlı iki biraderi mevcut olduğu, Melik Alâüddin'in Emir Kıvamüddin tarafından Sivasta derdest ve Hayuk yani Hafik kalesinde hapsedildiği, Melik İbrahim'in de Antalyada ilânı hükûmet edip Sultan İzzüddin tarafından şehri mezkûrun muhasara ve zabtolunduğu, Melik İbrahim'in Kıbrıs'a kaçarak Kıbrıs kralından imdad

alıp tekrar geldiği ve fakat mağlûp ve esir kılındığı, sultanın Melik İbrahimi affederek ona üç vilâyet tevcih eylediği mezkûrdur. Sultan İzzüddinin Alâüddin Keykubad ve Celâlüddin Keyferidun adlı iki biraderi olduğu malûmdur. Bunlardan Alâüddinin isyan ve evvelâ İzzüddini Kayseride musara eylediği, badehu münhezimen Ankaraya gidip oraya kapandığı ve nihayet teslim alınarak Malatyada evvelâ (Menşar) ve badehu (Gözerpirt) kalesinde habsolunduğu malumumuzdur.

Antalyada olan Melik ibrahime ve onun vak'asına gelince: Bu kitabın rivayeti tamamen hakikat tarihiyeye mugayırdır. Antâlya Kıbrıslılar tarafından zabtolunmuş ve onlardan geri alınmıştır.

Sultan İzzüddinin Sinubu fethi ve Suriyeye seferi başka bir şekilde yazılmıştır. Bu kitab diğer menabia muhalif olarak sultan İzzüddinin Konyada vefatını söylüyor.

Sultan Alâüddin Keykubad devri hakkında vermiş olduğu malûmatın bir kısmı İbni Bibinin rivayetile mütenakızdır. Sultanın 620 de Anadolu kibar ümerasından 23 kişiyi katil, mütebakisini azleylediği ve emaretleri kendi kölelerine tevcih ettiği muhtasaran yazılıdır.

Sultanın Kilikya Ermeni krallığı memalikinden bir kısmını fethettiğini yazan bu kitab memaliki meftuhaya Aksungur Sebati adlı birinin tayinini yazıyor. Halbuki İbni Bibi havâlî mezbureye (Emir Kamerüddin) in tayininden bahseyleyler. Sultan Alâüddinin Kâhta ve Çimişkezek fütuhâtı, Gürcistan seferi yalnız birer satır halinde geçiyor. Bu kitap yanlışlıkla Amid ve Diyaribekir fütuhâtında bu sultana atfediyor.

Alâüddin Keykubadın Sultan Celâlüddin Harezmsah ile ve Mısır sultanile muharebatı, Harputun ve Palonun fetihleri başka şekilde yazılıdır.

Alâüddin Keykubadın Mogollarla bir çok muharebelerde bulunduğu ve hepsinde onları mağlûp ederek haraçgûzar kıldığı hakkında bu kitapta mevcut olan rivayet, bu kitabın Anadoluda Mogol valilerinin hâkim olduğu ve memleketin aksamı muhtelifesinin derebeyler elinde inkısama uğradığı bir zamanda, Anadolunun vahdet ve merkeziyet devrinin, ikbal ve haşmetinin yegâne timsali olan sultan müşarileyhin muhteşem hatıralarının halk nazarında daha ziyade büyümüş olduğunun ifadesidir. Hakikat halde sultan Alâüddin zamanında Mogollarla aramızda muharebe vukua gelmemiştir.

Yalnız Mogolların Cormagon Noyan kumandasında Sivasa kadar bir akınları vardır.

Sultan Gıyasüddin Keyhusrev II ye aid olan fasılda :

1 — Erzurumun Hogollar tarafından zabtı bahsi var. Bu bahis İbni Bibiye muhâliftir; İbni Bibi ile emir Beybars tarihleri Erzurum müdafaasında bulunan Türk Emirinin ismini (Sinanüddin Yakut) kaydettikleri halde bu kitap (Seyfüddin Sungur lâlâ) diye kaydediyor.

2 — Erzincanın Mogollar tarafından tahribi bahsi : İbni Bibi Erzincanın Mogollar tarafından zabtından bahsetmez. Fakat Ermeni muverrihlerinden olup o devre muasır olan müelliflerden rahip Malâhi, Vartan, Kirakos gibi zevat ile Süryanî Ebülferac bahsederler. Fakat bunlarda Erzurum zabtından sonra değil, belki (Kösedag) vak'asından ve Mogolların Kayseriyi tahripten sonra avdet ederlerken Erzincanı tahrip eylediklerini söylerler.

3 — Kösedag muharebesi. Bu vak'ada başka türlü yazılıdır. Bu muharebede, bu kitaba nazaran, Celâlüddin Karatayın biraderi (Emir Kema-lüddin) ki - Karatay vakfiyesinde ismi geçiyor - şehit olmuştur. Fakat bu rivayet mühtacı tenkittir. Çünkü 654 tarihlerinde yapılan mezkûr vakfiye-ye göre vakfı müşarileyhin biraderi henüz berhayattır.

4 — Sultan Gıyasüddinin evvelâ Antalyaya firarı ve badehu Mendres nehri kenarına gelişinden bahis var. İbni Bibi, Sultan Gıyasüddinin nereye gittiğinden bahsetmez. Ebülferac Ankaraya kapandığından, Makrizi rum ülkesine firarından bahsederler. Bizans müverrihleri ise Sultan Gıyasüddinin Menderis kenarında geldiğinden ve İznik imparatoru (Vatas) ile mülâkâtından bahsederler ki bizim kitabın rivayetiyle tevafuk arz ediyor demektir.

5 — Sultan Gıyasüddinin Tarsusu muhasarası : İbni Bibi bu muhasareya sultanın iştirakinden bahsetmediği halde bu kitap bilâkis sultanın bu muhasarada bulunduğundan ve esnayı muhasarada vefatından bahsediyor.

Sultan İzzüddin Kiykâvus II ve Rüküddin Kılıç Arslân IV devirlerine aid muhtasar malûmat arasında şayanı dikkat yeni bir şey yoktur.

Sultan Gıyasüddin Keyhusrev III devrinde Mogollara karşı Anadolu ümerasının isyanı ve Hatir oğulları vak'sı ayrıca tetkike şayandır. Bundan başka Muinüddin Pervanenin katli de başka türlü yazılmıştır.

Cimri vak'ası bu kitapta İbni Bibi ve Aksarayînin rivayetlerinden biraz farklı olduğu gibi Karaman oğlu Mehmed beyin ve iki kardaşı (Tanu) ve (Zekeriya) nın surreti katilleride başka şekilde yazılmıştır.

Kırında vefat eden Sultan İzzüddin Keykâvus II oğullarının Anadolu'ya vürudu hakkındaki bahisde şayanı dikkattir. Sultan Keykâvusun, bu kitaba nazaran, Anadolu'ya en evvel gelen oğlu Melik Siyavüştür ve bu zat Burğlu yani Uluburluda hapsolunmuştur. Bundan sonra Anadolu'ya Sultan Mes'ud gelmiş ve doğrudan doğruya İrana giderek İlhana arzı tazimat eylemiş ve Anadolu'nun bir kısmı ona tevcih olunmuştur.

Bundan sonra Sultan Mes'udun diğer biraderi Alâüddin Kırından Anadolu'ya geçerek Karaman diyarına gelmiş ve oradaki Türkmenlerin başına geçerek ilânı saltanat eylemiş isede münhezim olarak Ermuni kralı nezdine iltica etmiştir. Bu zatın yukarıda vukuatı mevzuubahis olan Cimriye müşabeheti şayanı dikkattir.

Sultan Gıyasüddin Keyhusrev III ün vefatı ve validesinin ve iki küçük oğlunun sergüzeşti hakkında uzunca bir bahis var. Bu bahisde Karaman ve Eşref oğullarının da ismi geçiyor : Sultan Gıyasüddinin valdesi merhum müşarileyhin oğullarını iclâs ediyor. Türkmenlerin muavenetini elde ediyor. Bilâhare katlolunuyorlar. Sultan Mes'ud 685 de ikinci defa Konyaya geliyor. Fakat bu sene içinde Gurgurum [yani Beyşehir civarında Gülgürum] vilâyetine Germeyan âşireti tecavuz ediyor. Sultan Mes'ud Anadolu'da bulunan Mogol baş kumandanı [Balto] ile onları tedip ediyor. Fakat bilâhare Germeyanlılar galip geliyorlar. Badehu Sultan Mes'ud onları tekrar mağlûp ediyor.

686 da Germeyan âşireti Kara Hisara yürüyorlar ve sahip Fahrüddinin hafidini öldürüyorlar. Aynı sene içinde öteye beriye tecavüz eden Karaman oğluda tedip olunuyor.

Bundan sonra Eşref oğlunun Gurgurumdan hareketle Abkerme yani İlgına tecavüz ettiği ve mağlûp olduğu hakkında bir bahis var. 678 de Karaman ve Eşref oğulları ve daha sonra Germeyan âşireti reisleri istifayı kusur zımında Konyaya geliyorlar. Sultan şehir haricine çıkıyor, onlar el öpüp ve özür talep edip gidiyorlar, Aynı sene nihayetinde doğru Sahip Fahrüddin Ali vefat ediyor.

Kitabın bundan sonra 741 senei hicriyesine kadar devam eden kısmı baştan başa yeni Lilgidir ve -fevkalade haizi ehemmiyettir. Bilhassa Sultan Mesud II devri fevkalade mühimdir ve mufassaldır. Bu bahisde Karaman Eşref ve Germeyan oğulları hakkında pek mükemmel malûmat vardır. Sultan

Mes'ut II devri hakkında bu kitapta mevcut olan malûmat Aksarayinin tarih Ali Selçukunda mevcut değildir.

▲Gazan Hanın cülûsundan ve 695 den itibaren vukuat tarihiye herneden- se, ihtimalki müellifin her hangi bir endişesine mebni ihmal edilerek, yalnız takvim halinde 20 kadar vakanın tarih vukuları yazılmakla iktifa olunmuştur.

Kitabın sonu Mısır Sultanı Melik Nasır Mehmed bin Kılâvunun 741 de vefatından bahsediyor ve Sadinin gülistanından alınmış dört beytile nihayet buluyor.

Kitabın mukaddimesinde arzettiğimiz veçhile eserin son sahifesi nihaye- tine müellifin bu eserini namına ithaf etmiş olduğu şahzade Alâüddinin vefatı sonradan ilâve kılınmıştır.

Mükrimin Halil Yinanç